

6

Kapitoly z dějin čínského starověku (do začátku 3. století n. l.)

PhDr. Vladimír Liščák, CSc.
Orientální ústav AV ČR,
v. v. i., PRAHA
vliscak@orient.cas.cz

❖ Počátky náboženských představ v Číně.

Počátky náboženských představ

Šang

2

- Šangský stát z pramenů vystupuje jako nositel centristického vnímání světa
- nedělitelnost politických a náboženských (především rituálních) funkcí
- oběť a věštění
- jedinými autentickými šangskými texty jsou nápisy na kostech a želvích krunýřích (čínsky *t'ia-ku-wen* 甲骨文 *jiǎgǔwén*) z přelomu 14. a 13. století př. n. l.
- texty, jež byly archeologicky nalezeny poprvé na přelomu 19. a 20. století (celkem asi 200 000 kusů kostí nebo želvích krunýřů)
- nápisy na bronzových nádobách - v šangském období málo sdělné a jejich význam je proto omezený

Počátky náboženských představ

Šang

3

- šangské texty - žánrově velmi omezený zdroj, jenž nám nutně zprostředkovává pouze výsek šangské kultury
- jsou známy výhradně z prostředí šangského královského rodu a v omezenější míře z předšangského centra Čouů
- věštebné kosti bez nápisů z předšangských dob, z období dynastie Šang i po ní - nebyly omezeny pouze na prostředí královského rodu
- texty podávají relativně bohatý obraz elitní šangské kultury
- věštby lze rozdělit do dvou základních okruhů
  - významné státní záležitosti (rituální aktivity, zahraniční vztahy (válka, tribut), lov a zemědělství)
  - otázky spjaté s osobním životem hlavních členů vládnoucího rodu (zrození, smrt, nemoc apod.)

Počátky náboženských představ

Šang

- nejtypičtější rysy čínské religiozity, známé již ze šangských pramenů, lze rozdělit do dvou hlavních okruhů:
  - věštění
  - oběť
- **věštění** mělo standardizovanou formu konkrétních dotazů, jež se týkaly důležitých témat z hlediska státu a královské rodiny a bylo těsně spjaté s kalendářem
- věštění pomocí stonků řebříčku - *Knihy proměn (I-t'ing 易经 Yijīng)* - soubor čínských textů, jejichž vznik se klade až do 2. tisíciletí př. n. l.
- **oběť** - nejčastěji oběť jídla a pití (běžným typem oběti byla rituální hostina, jíž se spolu s žijícími členy rodu účastnil symbolicky i některý z předků, jemuž byla oběť určena), dále oběť zvířat, oběť lidí apod.

Počátky náboženských představ

Šang

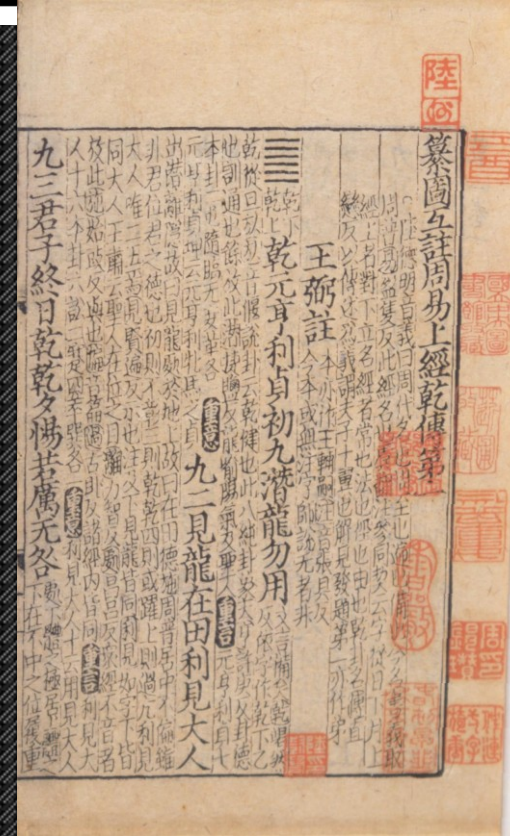
5

želví krunýř s věšebnými nápisy

stonky řebříčku *Achillea millefolium* subsp. m. var. *millefolium*

I-t'ing, vydání z doby Sung

Počátky náboženských představ

Šang

6

- součástí aktivit pro úspěšné fungování státu byly i náboženské praktiky
- souhlas a asistence předků a dalších božstev vnímány jako nezbytné pro výkon státní moci
- komunikace s bohy a předky byla v kompetenci státu (krále)
- legitimita královské moci těsně souvisela s rolí krále jako hlavního věštce a obětníka
- kult předků
- David N. Keightley (nar. 1932):
  - „Předkové Šangů měli ve své kompetenci spoustu věcí a bylo úkolem jejich žijících potomků jednak předky podporovat prostřednictvím jejich kultu a jednak udržovat hierarchické, kompetenční a funkční struktury, které umožňovaly předkům vykonávat trvalý a systematický vliv na svět.“

Počátky náboženských představ

Šang

7

- nejvyšší bůh *Ti* 帝 *dì* („Pán“), též *Šang-ti* 上帝 *Shàngdì* („Nejvyšší pán“, „Pán z Výšin“ nebo „Vznešený na výšinách“)
- jako jediný neměl svůj vlastní chrám
- nebylo možné s ním komunikovat přímo
- Šangský král mohl Šang-tiho ovlivnit, avšak pouze nepřímo - prostřednictvím předků, kteří mohli s Šang-tim komunikovat přímo
- šangský panteon byl hierarchický
- obřad *pin* 賓 *bīn*
- „zosobitel“ *š'* 尸 *shī* (píše se stejným znakem, jako v současné čínštině **tělo/tělo mrtvého**) - představoval zemřelého předka, jenž byl rituálně hoštěn

Počátky náboženských představ

Šang

8

- David N. Keightley: Šangové vytvářeli panteon coby hierarchizovanou kompetenční strukturu
- zemřelému bylo přiděleno posmrtné jméno, obětní místo (chrám) a místo v hierarchii předků
- „[...] Vytváření předků [v šangské kultuře] bylo něčím více než pouhým ceremoniálním aktem diktovaným závazky příbuzenství. Spíše se jednalo o rituál, jehož smyslem bylo rekrutovat a přivolat transcendentní mocnosti, a kterým byli předkové přetvořeni z příbuzných v symboly božské moci.“

Počátky náboženských představ

Šang

9

- šangský panteon se zpravidla dělí do šesti kategorií:
  1. Šang-ti, Nejvyšší božstvo;
  2. božstva přírodních sil - Země (*tchu* 土 *tǔ*); Žlutá řeka (*che* 河 *hé*); Hora - zřejmě dnešní hora Sung (嵩山 *Sōng Shān*) v provincii Che-nan;
  3. dávní páni (*sien kung* 先公 *xiān gōng*) - významné osobnosti dávných dob, které však nebyli předky vládnoucího šangského rodu a jejichž kult byl odlišný;
  4. předdynastiční předkové;
  5. dynastiční předkové;
  6. dynastiční předkové ženského pohlaví - královny z hlavní linie vládnoucího rodu.

Počátky náboženských představ

Čou

10

- Čouové rovněž věštili pomocí kostí a želvích krunýřů, ale věštby na ně nezapisovali
- zejména v prvních staletích vlády Čouů existovala praxe zapisování často obsažných nápisů na rituální bronzové nádoby
- nejstarší dochované texty - zejména příslušné části *Knihy písní* (Š' t'ing 诗经 *Shī jīng*) a *Knihy dokumentů* (Šu-t'ing 书经 *Shū jīng* nebo Šang-šu 尚书 *Shàng shū*)
- stejně jako u Šangů byl hlavním obětníkem či věštcem král, případně jiný člen královského nebo jiného elitního rodu
- neexistence specializované kněžské vrstvy

Počátky náboženských představ

Čou

11

bronzová nádoba pchan 盘 pán
(Š'-čchiang-pchan 史墙盘 Shǐ
qiáng pán) z doby Čou (konec
10. století př. n. l.)

Počátky náboženských představ

Čou

12

- vedle Šang-tiho se v čouských pramenech objevuje vedle výraz *Tchien* 天 *Tiān* (Nebesa) - v nejstarších textech je jejich význam totožný
- idea „Mandátu Nebes“ (*tchien-ming* 天命 *tiānmìng*)
- charizmatická síla (*te* 德 *dé*)
- kultické praktiky dynastie Čou zřejmě v mnohém navazovaly na dynastii Šang
- proměněné pojetí vztahu vládnoucí dynastie k Šang-timu (nebo Nebesům)

Počátky náboženských představ

Čou

13

- Michael Puett (nar. 1965)
- uvádí jako příklad rituální aktivity týkající se založení města/usedlosti v šangských pramenech
  - Věštění: Král založí usedlost, [protože pokud to udělá], Ti to bude schvalovat.
  - Věštění: Král by neměl založit usedlost, [protože pokud to neudělá], Ti to bude schvalovat.
  - Věštění z prasklin v kosti dne žen-c', věstec Čeng: Založíme usedlost, [protože pokud to uděláme], Ti nebude proti.

Počátky náboženských představ

Čou

14

- Proti tomu Puett staví krátký úsek z kapitoly „Šao-kao“ 召诰 z *Knihy dokumentů*, jež obsahuje popis aktivit a promluv spojených se založením města Luo-jangu (druhého hlavního města) králem Čcheng-wangem (vládl asi 1042-1006 př. n. l.):
  - Král by měl přijít a pokračovat v [díle] Šang-tiho a sám sloužit ve středu země.
- založení města ve „středu země“ je tedy pokračováním a završením aktivit vzešlých z podnětu Šang-tiho, jejichž legitimita je dána Mandátem Nebes

Počátky náboženských představ Čou

15

- Puett k tomu říká:
  - „Vskutku se zdá, že celý komplex vztahů mezi předky a potomky, který existoval za pozdních Šangů, byl obrácen vzhůru nohama. Místo toho, aby králové ustanovovali předky [v jejich kultických pozicích], jsou žijící králové v nápisech na bronzech z období Západních Čou často prezentováni tak, jakoby pouze následovali vzory a modely předků [a Šang-tiho]. [...] Nebesa (nebo Šang-ti) jsou působícím činitelem, zatímco Čouové pouze sledují jejich božský plán. Každý následující král se staví do pozice toho, kdo se řídí vzorem svých předchůdců, a každý územní zisk, konsolidace a domestikace jsou prezentovány jako nic než pokračování v díle předků.“

Počátky náboženských představ

Čou

16

- kapitola „Šao-kao“:
  - Velký strážce (*tchaj-pao* 太保 *tàibǎo*) se vydal na cestu dříve než vévoda z Čou (Čou-kung), aby prozkoumal lokalitu [nového hlavního města]. Do Luo dorazil třetího měsíce, ráno dne *wu-šen*, třetí den od chvíle, kdy se měsíc objevil nad Ping-wu. Provedl věštění ze želvích krunýřů, kterým se dotazoval na [vhodnost] jednotlivých míst. Když obdržel příznivá znamení, začal připravovat plán města.
- Nápis na bronzích obsahují v řadě případů poměrně obsáhlá vyprávění, jež typicky popisují kariéru rodu osoby, která dala danou nádobu odlít
- nicméně nápisy na bronzích byly primárně určeny předkům

Počátky náboženských představ

Čou

17

- nápis na bronzové nádobě *kuej* 簋
gui (*Tchien-wang kuej* 天亡簋 *Tiān wáng guǐ*):
  - At' veliký a zářný zemřelý král Wen slouží a těší Šang-tiho.

*bronzová nádoba kuej z doby Čou
(kolem 1000 př. n. l.)*

Počátky náboženských představ

Čou

18

- porážka Šangů a nastolení nové dynastie zahrnovala rituální likvidaci členů šangského rodu a jejich služebníků ve velkém měřítku
- obětování byli rovněž výrobci šangských bronzových nádob, což podle Puetta mohlo představovat symbolické přerušování komunikace s předky Šangů
- Rovněž koncept *te* (charizmatičtější síly, ctnosti) se v nejstarších textech objevuje v rituálním kontextu
- *Te* znamená
  - přízeň, kterou získává obětující od božstva, jemuž obětuje,
  - charisma osobnosti, jež je důsledkem přízně božstva

Počátky náboženských představ

Čou

19

- interakce s nadpřirozenými silami představovala komunikační a výkladový rámec, v němž se odvíjelo uvažování o všech důležitých záležitostech tehdejší společnosti
- v oblasti náboženských představ a praktik této doby lze vysledovat určitou dvojznačnost či napětí
- komunikace s božskými silami je podřízena pevnému systému, především kalendáři a hierarchickým vazbám mezi lidmi i předky (pozdně šangské věšebné nápisy, důraz na rituálně bezchybné jednání vládce za raných Čouů)
- kosmos, zahrnující svět lidí i bohů, je chápán jako *apriori* harmonický, přičemž tuto harmonii mohou narušit pouze lidské nedostatky

Počátky náboženských představ

Čou, Jara a podzimy

20

- v období Západní Čou (1045-771 př. n. l.) a v období Jar a podzimů (770-453 př. n. l.) došlo ke dvěma významným reformám kultu předků:
  - kolem roku 850 př. n. l.
  - kolem roku 600 př. n. l.
- v nápisech na bronzech předkové ustupují do pozadí, v řadě z nich nejsou vůbec zmíněni
- v dřívější době byli předkové výhradními adresáty obětí a cílem obětí bylo zajistit si kooperaci a asistenci předků
- v druhé polovině období Jar a podzimů nápisy na bronzech implikují, že rituál, při němž byla daná nádoba použita, sloužil k „potěše“ žijících lidí (krále, dalších nadřízených, žijících příbuzných a dalších spřízněných osob)

Počátky náboženských představ

Čou, Jara a podzimy

21

- změnu v představách o posmrtném životě indikuje proměna sad bronzových nádob v pohřebních výbavách
- regulérní sady bronzových obětních nádob a zvonů byly nahrazeny levnějšími imitacemi (*ming-čchi* 明器 *míngqì*, 冥器 *míngqì*, 盟器 *méngqì*) - obvykle překládáno jako „pohřební předměty“

*napodobenina bronzové obětní
nádobky kuej 簋 *guǐ* z konce
doby Západní Čou*

Počátky náboženských představ

Válčí státy, dynastie Chan, Šest dynastií

22

- zřetelné doklady o tom, že „zemřelí předkové se proměnili z nadpřirozených pomocníků sídlících v Nebi v potenciálně zhoubné bytosti“
- duch předka (*kuej* 鬼 *guǐ*)
- světy mrtvých a živých byly odděleny a neprostupnost hranice mezi nimi byla zajišťována kultickými praktikami
- výbavy hrobů od konce období Jar a podzimů naznačují, že již zde existovala představa (dobře doložená za Chanů a později) o souvislosti státního aparátu a světa božských sil na základě téhož byrokratického modelu, jež implikovala řád v božském světě

7

Kapitoly z dějin čínského starověku (do začátku 3. století n. l.)

PhDr. Vladimír Liščák, CSc.
Orientální ústav AV ČR,
v. v. i., PRAHA
vliscak@orient.cas.cz

- ❖ Počátky intelektuálních dějin („sto škol“) a vědy.
- ❖ Astronomická pozorování.

Počátky intelektuálních dějin

24

- „sto škol“ myšlení - *paj-t'ia čeng-ming* 百家争鸣 *bǎijiā zhēngmíng* (soupeření sta škol)
- filosofové byli buď vládní úředníci, nebo učenci cestující od jednoho státu ke druhému a nabízející plány na sociální reformu
  - ❖ konfucianství (*žu-t'ia* 儒家 *rújiā*, „škola učenců“)
  - ❖ legalismus (též legismus, *fa-t'ia* 法家 *fǎjiā*, „škola práva“)
  - ❖ taoismus (*tao-t'ia* 道家 *dàojiā*, „škola Cesty“)
  - ❖ moismus (též mohismus, *mo-t'ia* 墨家 *mòjiā*, „Mo-c'ova škola“)
  - ❖ škola přírodní filosofie (*jin-jang-t'ia* 阴阳家 *yīnyángjiā*, „škola jin-jangu“)
  - ❖ škola jmen či logiky (*ming-t'ia* 名家 *míngjiā*)
- v pramenech se objevují i další školy

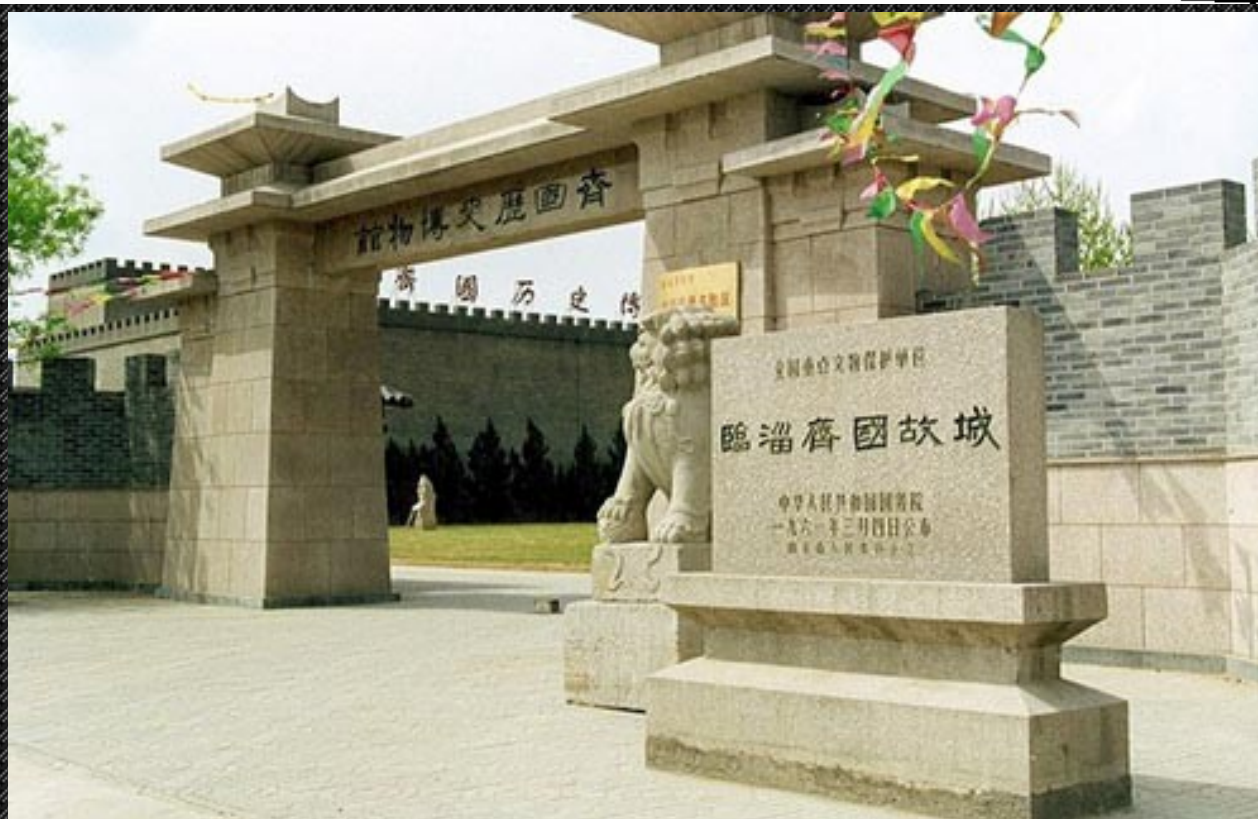
Počátky intelektuálních dějin

25

- vévoda Kchang-kung 齐康公 *Qí Kāng Gōng* (zemř. 379, vládl 404-386 př. n. l.)
- hlavní město Lin-c' 临淄 *Línzī*
- Akademie Ťi-sia (稷下学宫 *Jìxià Xuégōng*) - studovali zde taoisté, konfuciánci, legisté a představitelé a stoupenci dalších filosofických, etických a státoprávních učení a směrů
- S'-ma Čchien uvádí, že tito učenci „... nezasahovali do státních záležitostí a zabývali se jen posuzováním různých teorií. Učencům z akademie Ťi-sia se proto ve státě Čchi dařilo a byly jich stovky a tisíce“.

Počátky intelektuálních dějin

26

Počátky intelektuálních dějin

27

- *Kniha obřadů staršího Taje (Ta Taj li-t'i 大戴礼记 Dà Dài lǐjì) z 1. století př. n. l.:*
- „Když vládla Veliká spravedlnost, byla země společná. Tehdy byli vybíráni moudří a schopní, spoléhalo se na důvěru a zachovával se mír a svornost. Lidé se proto chovali jako k blízkým nejen ke svým příbuzným a považovali za své děti nejen své vlastní děti. Starci měli na sklonku života oporu, dospělí našli uplatnění, mladí vyrůstali, ovdovělí, osiřelí, osamělí a nemocní měli obživu. Muži dostávali svůj podíl a ženy nalézaly útočiště. Lidé byli spíše ochotni zanechat bohatství na zemi, než aby si je začali ukrývat. Spíše by se vůbec nenamáhali, než aby užívali svých sil jen pro svůj vlastní prospěch. Proto nevznikaly žádné špatné úmysly, nebylo krádeží ani loupeží, dveře se nezavíraly. (...)
- Nyní, když Veliká spravedlnost mizí, lidé se dívají na svět z hlediska zájmů své rodiny, jako k blízkým se chovají jen ke svým příbuzným, za své děti považují jen vlastní děti. Bohatství a síly používají jen pro sebe samy.

Počátky intelektuálních dějin

taoismus (*tao-t'ia* 道家 *dàojiā*, „škola Cesty“)

28

- Ze všech škol to byli **taoisté**, kteří nejvíce věřili v existenci zlatého věku před dávnými lety i v možnost jeho znovunastolení
- Mistr Lao („Starý Mistr“, Lao-c' 老子 *Lǎozi*, žil údajně v 6. století př. n. l.)
- Mistr Čuang (Čuang-c' 庄子 *Zhuāngzi*, asi 369-286 př. n. l.)
- nezasahování (*wu-wej* 无为 *wúwéi*)
- „Pokud je v zemi mnoho neužitečných věcí, lid chudne. Jestliže má lid mnoho ostrých zbraní, vzrůstá v zemi nepokoj. Je-li mezi lidem mnoho dovedných mistrů, množí se drahocenné předměty. Když se rozšiřují zákony a příkazy, roste počet zlodějů a lupičů.
- Moudrý člověk proto praví:
- Nebudu-li zasahovat, lid se bude sám měnit. Budu-li klidný, lid sám se bude spravovat. Budu-li nečinný, lid sám zbohatne. Jsem-li prost vášní, lid se stane ctnostným.“

Počátky intelektuálních dějin taoismus (*tao-t'ia* 道家 *dàojiā*, „škola Cesty“)

29

jedno z mnoha vyobrazení legendárního setkání Lao-c'a a Konfucia

Čuang-c'

Počátky intelektuálních dějin

taoismus (*tao-t'ia* 道家 *dàojiā*, „škola Cesty“)

30

- podle taoistů má člověk odvrhnout falešné hodnoty a vymoženosti civilizace, řídit se přirozeností prvních lidí a zákonů, které jsou vlastní samé přírodě
- nemá jednat, nýbrž hloubat a poznávat prazáklad všeho (*tao*) a stále se vnitřně zdokonalovat
- taoismus byl jako státní ideologie, popřípadě jako koncept uspořádání společnosti, pochopitelně nepřijatelný
- nakonec se z taoismu stalo náboženství plné mysterií, jehož hlavním cílem bylo hledání prostředků **dlouhověkosti** a **nesmrtelnosti**.

Počátky intelektuálních dějin

moismus (též mohismus, *mo-t'ia* 墨家 *mòjiā*, „Mo-c'ova škola“)

31

- nejbliže taoismu stál **moismus**
- Mistr Mo (Mo-c' 墨子 *Mò zi*, asi 470-390 př. n. l.) ostře kritizoval soudobou společnost jako nepřirozenou
- moisté nechtěli jako taoisté odvrhnout hodnoty civilizace a státu
- ideje o jednotě myšlení i o odměnách převzali legisté, zatímco myšlenky o všeobecné rovnosti se staly populární v širokých vrstvách a podnítily tvůrce různých pozdějších etických učení
- jako ucelená státoprávní teorie a praxe se však moismus nikdy neprosadil.

Počátky intelektuálních dějin

moismus (též mohismus, *mo-t'ia* 墨家 *mòjiā*, „Mo-c'ova škola“)

Počátky intelektuálních dějin

konfuciánství (žu-t'ia 儒家 rújiā, „škola učenců“)

33

- ze všech učeních o uspořádání společenských vztahů, utváření a fungování rodiny a státu získalo v tradiční Číně největší vliv **konfuciánství**
- Konfucius, Mistr Kchung (Kchung-fu-c' 孔夫子 Kǒng Fūzǐ, 551-479 př. n. l.)
- panovník byl otcem všeho lidstva a představitelé státní správy na určitém stupni hierarchie byli mnohdy označováni jako „rodiče lidu“
- „Vládce je srdcem lidu, lid je tělem vládce. Miluje-li srdce tělo, musí mu dát klid. Miluje-li vládce lid, musí jej následovat. Proto vládce i lid ctí synovskou a bratrskou láskou. Miluje zároveň společenská pravidla a spravedlnost. Klade důraz na lidskost (žen 仁 rén) a čistotu, zároveň však pohrdá bohatstvím a ziskem. Považuje-li se to všechno za osobní povinnost nahoře, pak bude početný lid dole se tím řídit a bude se šířit dobro.“

Počátky intelektuálních dějin

konfuciánství (žu-t'ia 儒家 *rújiā*, „škola učenců“)

34

- „Šlechtný muž (*t'ün-c'* 君子 *jūnzǐ*) činí základem své činnosti spravedlnost a uvádí ji do souladu s principy správného chování (*li* 礼 *lǐ*). (...) Nemůže se dívat na to, co odporuje principům, nemůže slyšet to, co odporuje zásadám, nemůže říkat to, co odporuje principům.“
- ušlechtilý, vzdělaný, dokonalý, pravý člověk (*t'ün-c'* nebo *t'ün-žen* 君人 *jūnrén*) stál v protikladu vůči malému, nízkému, nevzdělanému člověku (*siao-žen* 小人 *xiǎorén*), dále lidskost (*žen*) a morálně etické zásady (*li*)
- *Hovory* (*Lun-jü* 论语 *Lúnyǔ*)

Počátky intelektuálních dějin konfuciánství (žu-t'ia 儒家 rújiā, „škola učenců“)

35

Legendární setkání Konfucia a Lao-c'a
(vyobrazení na chanské hrobce)

Confucius Sinarum philosophus, sive Scientia Sinensis latine exposita: studio et opera Prosperi Intorcetta, Christiani Herdtrich, Francisci Rougemont, Philippi Couplet, Patrum Societatis Jesu. Parisiis, Apud Danielem Horthemels, viâ Jacobæâ, sub Mæcenate, M. DC. LXXXVII. (1687)

Počátky intelektuálních dějin

konfuciánství (žu-t'ia 儒家 rújiā, „škola učenců“)

36

- vládcem státu podle Konfucia mohl být tedy jedině šlechtný, dokonalý člověk
- vyznačoval se moudrostí a rád se učil, vynikal skromností a neostýchal se ptát podřízených na to, co sám neznal
- přísně dodržoval celou propracovanou soustavu morálně etických norem (úcta k rodičům a k tradici, respekt a pokora vůči starším, upřímnost, čestnost, usilování o sebezdokonalování) a sloužil tak lidu Podnebesí jako vzor správného jednání a chování
- „Ten, kdo nepochopil příkazy Nebes, nemůže se stát ušlechtilým člověkem.“

Počátky intelektuálních dějin

konfuciánství (žu-t'ia 儒家 rújiā, „škola učenců“)

37

- pět základních etických vztahů:
  - vladař - poddaný,
  - otec - syn,
  - muž - žena,
  - starší - mladší
  - vztah mezi přáteli
- konfuciánské učení, kanonizované za dynastie Chan (206 př. n. l. až 220 n. l.), zůstalo s určitými obměnami určující ideologií čínské společnosti až do konce 19. století
- některé ze zásad konfucianismu přetrvávají v Číně, Koreji a v dalších zemích Dálného východu dodnes

Počátky intelektuálních dějin

legalismus (též legismus, *fa-t'ia* 法家 *fǎjiā*, „škola práva“)

38

- Šang Jang 商鞅 *Shāng Yāng* (známý též jako Kung-sun Jang 公孙鞅 *Gōngsūn Yāng* nebo Wej Jang 卫鞅 *Wèi Yāng*, 390-338 př. n. l.)
- *Kniha vévody z Šangu* (Šang-tün šu 商君书 *Shāng jūn shū*):
- „Lidumil může být lidumilný k jiným lidem, ale nemůže lidi přimět k lidumilnosti. Spravedlivý vládce může milovat jiné lidi, ale nemůže lidi přimět, aby se milovali navzájem. Z toho je zřejmé, že sama lidumilnost nebo spravedlnost ještě nestačí, aby bylo dosaženo dobrého řízení Podnebesí.“

Počátky intelektuálních dějin

legalismus (též legismus, *fa-t'ia* 法家 *fǎjiā*, „škola práva“)

39

- legisté (*fa-t'ia*) učinili východiskem a základem svého učení přesně definovaný zákon (*fa*)
- Šen Tao 慎到 *Shèn Dào* (též Mistr Šen, 慎子 *Shènzi*, asi 395-315 př. n. l.)
- „Právo nepřichází dolů z nebe, stejně jako nevychází ani ze země, nýbrž vzniká mezi lidmi a musí být ve shodě s jejich smýšlením.“
- Právo vyrovnává stejnoměrně všechny pohyb v říši. Je nejspravedlivějším, jednou provždy ustanoveným řádem. Když máme k dispozici váhu, nemůže být nikdo ošizen vydáváním lehkého za těžké. Pokud jsou délkové míry, nemůže být nikdo ošálen při určení velikosti. A existují-li zákony a ustanovení, nemůže být nikdo podveden neoprávněnými manipulacemi.
- „I špatné zákony jsou lepší než žádné zákony ...“

Počátky intelektuálních dějin

legalismus (též legismus, *fa-t'ia* 法家 *fǎjiā*, „škola práva“)

40

- Šang Jang povýšil zákon na princip nejvyšší síly, která měla působit nezávisle na vůli lidí i Nebes
- zákonu se měli bezvýhradně podřizovat všichni obyvatelé Podnebesí, od prostých lidí až po panovníka:
- „Vládce se svými dobrými skutky obvykle neliší od ostatních lidí, neliší se od nich ani rozumem, nepřevyšuje je ani statečností, ani silou. Ale i když mezi lidmi jsou svrchovaně moudří, neodvážejí se proti panovníkovi intrikovat. I když jsou stateční a silní, neodvážejí se vládce zabít. I když lidé mohou nahromadit milionová bohatství z hojných odměn, neodvážejí se rvát se o ně. I když se budou uplatňovat tresty, lidé se neodvážejí na ně žehrat.“
- A to vše proto, že existuje zákon.“

Počátky intelektuálních dějin

legalismus (též legismus, *fa-t'ia* 法家 *fǎjiā*, „škola práva“)

41

- dodržování a uplatňování vyhlášených zákonů ve společnosti měli zajišťovat úředníci nového typu
- do svých funkcí byli jmenováni na základě svých zásluh a schopností, nikoli podle stavovské příslušnosti
- byli zainteresováni na prosazování státní politiky a upevňování centralistické moci
- to např. omezovalo vytváření silných úřednických klanů, které by se mohly vymknout kontrole panovníka
- legismus se ve 4. století př. n. l. začal uplatňovat v některých čínských státech a vedl tam k vytváření silných despotických monarchií

Počátky intelektuálních dějin

legalismus (též legismus, *fa-t'ia* 法家 *fǎjiā*, „škola práva“)

42

- diskuse mezi teoretiky legismu a konfucianismu
- Mistr Sün (Sün-c' 荀子 *Xúnzǐ*, asi 298-238 př. n. l.) vytvořil jakousi syntézu obou směrů
- přijal legistickou koncepci zákona, systém odměn a trestů i stejné možnosti pro všechny při vstupu do státních služeb
- zároveň však omezoval krutost při uplatňování zákona o trestech konfuciánskými humánními normami a zajištěním ochrany úředníků a konfuciánských učenců

Počátky intelektuálních dějin

legalismus (též legismus, *fa-t'ia* 法家 *fǎjiā*, „škola práva“)

43

- Mistr Chan Fej (Chan Fej-c' 韩非子 *Hán Fēizǐ*, 288-233 př. n. l.)
- uceleně vyložil legistickou státovědu
- postihl i její hlavní slabinu - úřednictvo
- soustředil na problém zvládnutí a kontroly úřednictva
- podobně jako později florentský politik Niccolò Machiavelli (1469-1527), vypracoval zásady umění vládnout
- „osvícený panovník štědře odměňuje a nemilosrdně trestá“

Počátky intelektuálních dějin

legalismus (též legismus, *fa-t'ia* 法家 *fǎjiā*, „škola práva“)

44

- legismus začal být nejdříve a nejdůsledněji uplatňován ve státech Chan a Čchin (i když ještě předtím došlo k jakémusi prologu legismu ve státu Čchu)
- v obou státech se o to zasloužili zhruba ve stejnou dobu (od poloviny 4. století př. n. l.) hlavní ministři: Šen Pu-chaj 申不害 *Shēn Bùhài* (zemř. 337 př. n. l.) v Chan 韩国 *Hán Guó* a Šang Jang v Čchin 秦国 *Qín Guó*
- oba byli nejen dobrými uskutečňovateli legistických zásad výstavby a řízení státu, ale také vynikajícími teoretiky tohoto učení, i když každý s poněkud jinou orientací
- podle hodnocení legisty a chanského prince Mistra Chan Feje se Šen Pu-chaj nadměrně věnoval metodám umění vládnout (šu 術 *shù*), zatímco Šang Jang příliš preferoval zákony (*fa* 法 *fǎ*).

Počátky intelektuálních dějin

legalismus (též legismus, *fa-t'ia* 法家 *fǎjiā*, „škola práva“)

45

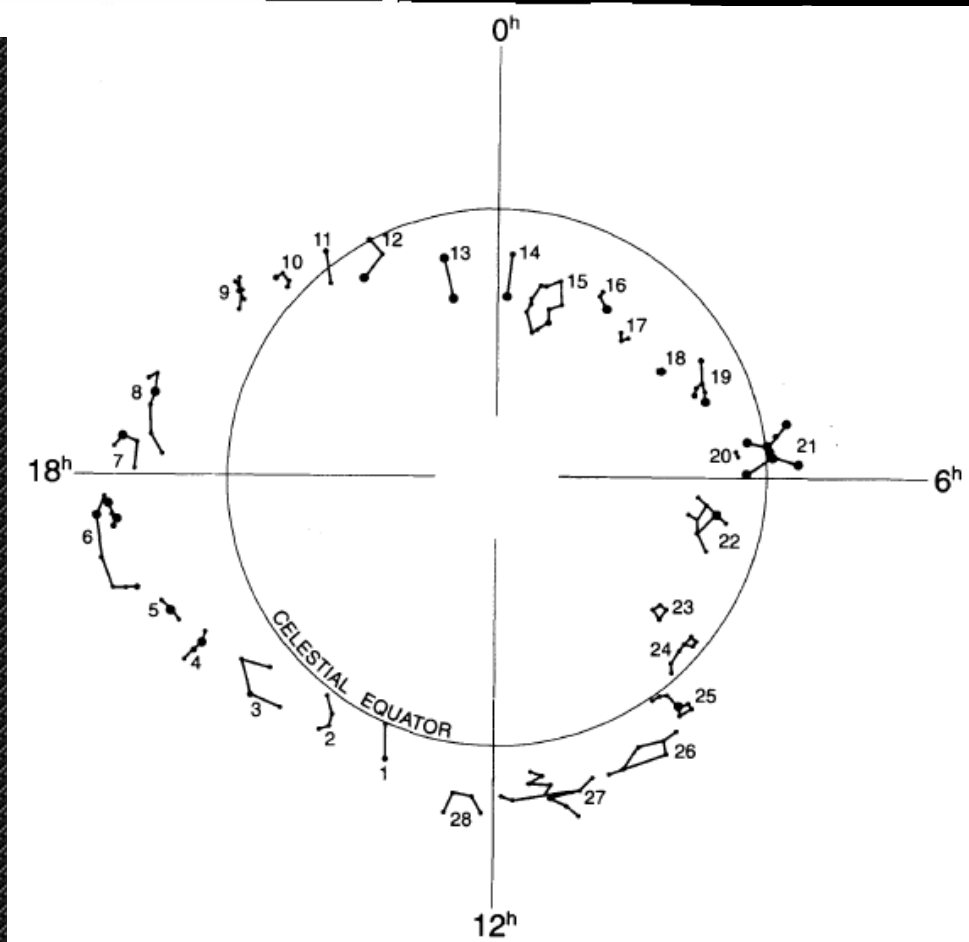
Astronomická pozorování

46

- 28 „domů“ (*siou* 宿 *xiǔ*)
- jména hvězd na věštebných kostech v An-jangu
- systém těchto „domů“ byl utvořen pravděpodobně již za šangského krále Wu-tinga 武丁 *Wūdīng* (vládl asi 1250-1192 př. n. l.)
- v *Knize dokumentů* (*Šu-t'ing*) jsou zaznamenána první data zatmění Slunce pozorovaného v Číně
- podle pověsti první známí astronomové Si a Che (též se uvádějí jako jedna osoba, Si-che) neinformovali císaře o tomto jevu včas a byli proto popraveni
- jednalo se pravděpodobně o částečné zatmění, protože úplná zatmění Slunce pozorovatelná v severní Číně jsou velmi vzácná
- tato nejstarší pozorování astronomové vztahují k zatměním Slunce mezi lety 2159 a 1948 př. n. l.

Astronomická pozorování

47

víko truhly s vyobrazením 28 „domů“

nestejně rozložení „domů“

Astronomická pozorování

48

Souhvězdí Severní naběračky (náš Velký vůz) nesoucí nebeského hodnotáře. Reliéf z chanské hrobky (147 př. n. l.).

Astronomická pozorování

49

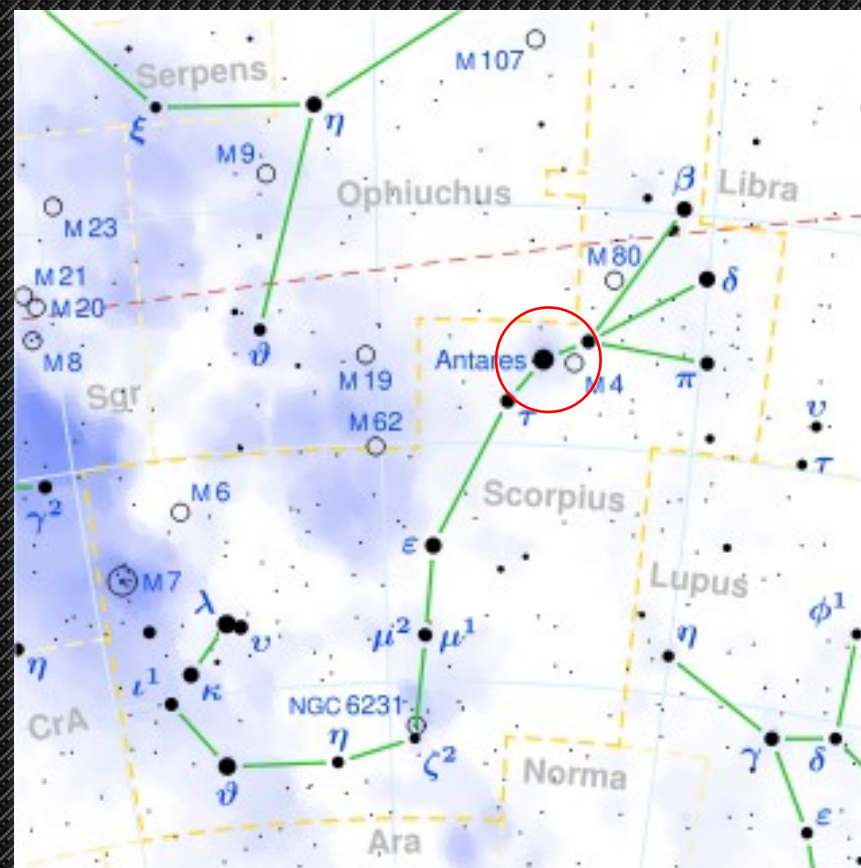
- nejstarší datované záznamy (v nápisech na zvířecích kostech) o pozorování astronomických jevů v Číně pocházejí ze 14. století př. n. l. a vztahují se k zatmění Měsíce
- přibližně ze stejné doby pocházejí i záznamy o pozorování nov či supernov
- na nejstarším datovaném nápisu z této doby čteme:
  - „Sedmého dne, což byl den *t'i-s'*, navečer, se v okolí hvězdy Ta-chuo náhle objevila nová hvězda.“
- Ta-chuo 大火 *Dàhuǒ* („Velký oheň“) odpovídá hvězdě α Scorpii čili Antares v souhvězdí Štíra.

Astronomická pozorování

50

- Antares (α Scorpii, zkr. α Sco, (v čínské astronomii 心宿二) je nejjasnější hvězda v souhvězdí Štíra a 16. nejjasnější hvězda na obloze.
- Jedná se o červeného veleobra, jehož průměr 700krát převyšuje průměr Slunce.

Astronomická pozorování

51

- zatmění Slunce a Měsíce později patřilo k pravidelně pozorovaným jevům
- vědci spočítali, že od roku 750 př. n. l. čínští astronomové zaznamenali na 1600 zatmění Slunce či Měsíce
- záznamy o slunečních protuberancích (či sluneční koróně?)
- první z nich byl nalezen v nápise na zvířecí kosti a doslova mluví o „**třech plamenech a pohlcení Slunce**“
- podle moderních čínských astronomů k tomu došlo buď 5. června 1302 nebo 16. října 1328 př. n. l.

Astronomická pozorování

52

- V *Cuo-čuanu* se nachází nejstarší přesně datovaný zápis o pozorování meteorického deště:
- „Sedmého roku vlády vévody Čuanga ze státu Lu, v den *sin-mao* čtvrtého měsíce, v létě, o půlnoci padaly hvězdy v podobě deště“ (= 23. března 687 př. n. l.)
- Protože je tento záznam přesně datovaný, mohli astronomové vypočítat, že se jednalo o meteorický roj Lyridy (v současnosti mají maximum až v druhé polovině dubna).
- Nejstarší zmínka o pozorování meteorického deště je však v tzv. Bambusových análech a vztahuje se buď k roku 2133 nebo 1809 př. n. l., kdy byl zaznamenán v oblasti dnešní provincie Che-nan.

Astronomická pozorování

53

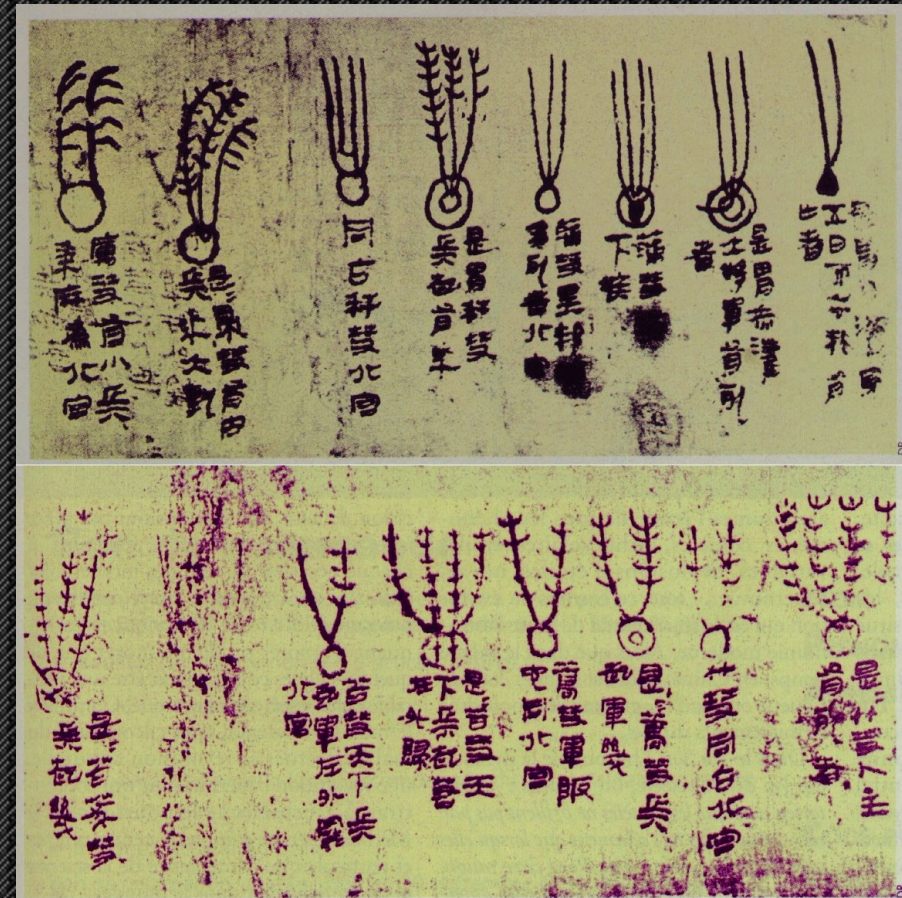
- Edmund Halley (1656-1742)
- nejstarší datovaný záznam uvádí, že sedmého měsíce, na podzim, roku 613 př. n. l. byla spatřena kometa v souhvězdí Velké medvědice
- tento údaj je považován za nejstarší záznam průchodu Halleyovy komety
- od té doby ji čínské prameny zaznamenaly 31krát

Astronomická pozorování

54

- pozorování komet však zaznamenávaly již nápisy na želvích krunýřích ze 14. století př. n. l.
- Ma-wang-tuej 马王堆 *Mǎwángduī* nedaleko Čchang-ša 长沙 *Chángshā* v dnešní provincii Chu-nan (2. století př. n. l.)
- hedvábný svitek, na němž je vyobrazeno a popsáno 29 typů komet - každý z těchto typů dostal i své jméno

Astronomická pozorování

55

- 484 př. n. l. byl v Číně přijat kalendář, jehož tropický rok byl vypočítán na $365 \frac{1}{4}$ dne
- byl to nejpřesnější kalendář na světě, který kombinoval lunární a solární rok - na každých 19 let připadalo 235 lunací (se sedmi vkládanými měsíci)
- délka synodického měsíce byla vypočítána na 29,53085 dne (dnes 29,530588 dne)
- 364 př. n. l. Kan Te 甘德 *Gān Dé*, dvorní astronom a astrolog ze státu Čchi (podle jiných pramenů byl ze státu Lu nebo Čchu), pozoroval prostým okem jeden z Jupiterových měsíců (snad Ganymed, největší měsíc v Sluneční soustavě)

Astronomická pozorování

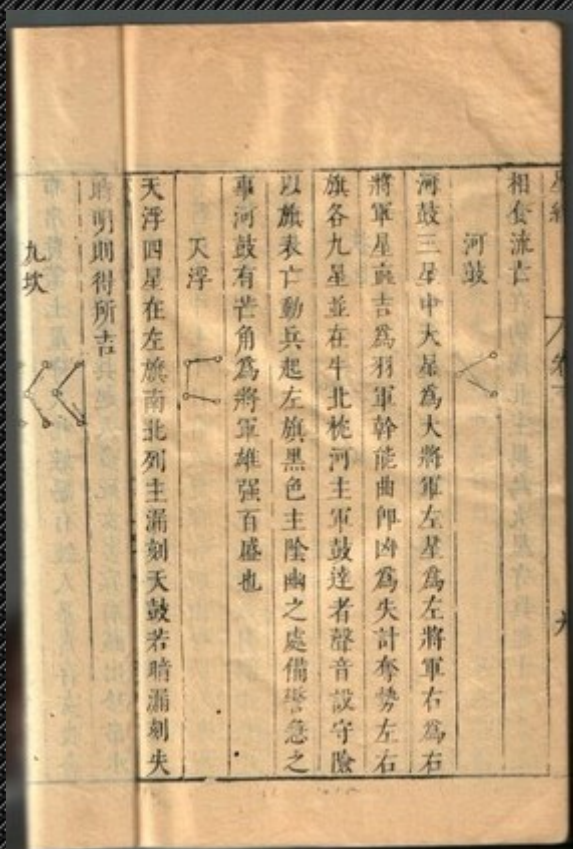
56

- Kan Te sestavil první katalog hvězd na světě, osmidílnou práci *Tchien-wen sing-čan* 天文星占 *Tiānwén xīngzhān* (*Pojednání o astronomii a astrologii*)
- obsahoval 75 centrálních a 42 vnějších souhvězdí, podle jiných údajů 510 hvězd v 18 souhvězdích
- Š' Šen 石申 *Shí Shēn*: *Tchien-wen* 天文 *Tiānwén* (kolem 350 př. n. l.)
- *Klasická kniha hvězd Kana a Š'a* (*Kan Š' sing-t'ing* 甘石星经 *Gān Shí xīngjīng*)
- Š' Šenův katalog prý zahrnoval 138 souhvězdí, jména 810 hvězd, koordináty 121 hvězd, podle jiných údajů 28 souhvězdí ekliptiky, 62 centrálních a 30 vnějších souhvězdí

Astronomická pozorování

57

hvězdná mapa